

БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИ – КОМАНДИРИ В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В СРЪБСКО-БЪЛГАРСКАТА ВОЙНА ОТ 1885 Г.

Никола Караиванов

Главен асистент в Департамента за информация и усъвършенстване
на учители към Софийския университет „Св. Климент Охридски“,
бул. „Цар Освободител“, 15, 1504 София, България
e-mail: karaivanov_n.b@abv.bg

На 2 ноември 1885 г. войските на Сърбия нападат България. Започва Отечествената за българския народ Сръбско-българска война от 1885 г. В тази война за защита на България като командири вземат активно участие много бесарабски българи, които допринасят за българската победа във войната. Статията разглежда заслугите на 16 офицери – бесарабски българи, и обобщава огромния им принос за блестящата военна победа над врага.

Ключови думи: бесарабски българи, офицери, война, победа

BESSARABIAN BULGARIANS – COMMANDERS IN THE SERBIAN-BULGARIAN WAR OF 1885

Nikola Karaivanov

Chief Assistant of Department of Information and Training of Teachers at
Sofia University “St. Kliment Ohridski” Sofia, Bulgaria
15, Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria
e-mail: karaivanov_n.b@abv.bg

After performing the September 18, 1885 Unification of Northern and Southern Bulgaria, Bulgarian unified army settled on the Bulgarian-Turkish border, as Turkey threatens war. But on November 14, 1885, something unexpected happens - the troops of Serbia attack Bulgaria without cause. Patriotic starts for the Bulgarian people Serbo-Bulgarian War of 1885 in this war to protect Bulgaria as commanders take an active part 16 Bessarabian Bulgarians. In this study we will look at their great merits. Lieutenant Colonel Daniel Nikolayev is the commander of the Bulgarian army, who organized the confrontation on Serbian territory. Major Avram Gudzhev is the commander of the West Corps, distinguished in the fighting near the town of Slivnitsa. Captain Olympi Panov is commander of the Bulgarian artillery and Captain Georgi Todorov is the commander of the Bulgarian cavalry. Captain Georgi Agura is the commander of the Breznitsa detachment, captured the town of Tsaribrod. The commanders of combat regiments are: Lieutenant Colonel Stefan Lubomski (Yambol Infantry Regiment), Major Peter Gruev (Second Artillery Regiment), Captain Stefan Kisov (Second Strumski Infantry Regiment) and Alexander Kessyakov (Sixth Tarnovo Infantry Regiment). In the battle of the Serbian-Bulgarian War of 1885, the officers of Bessarabian Bulgarians were also involved: Captain Georgi Yankov, Captain Dimitar Mitetelov, Captain Georgi Dermantchev, Lieutenant Ivan Zlatanov, Lieutenant Atanas Naszlovov, Lieutenant Stefan Kraev, Lieutenant Georgi Angelov died in the battle of Tran. The study looks at the merits of 16 Bessarabian Bulgarian officers and sums up their enormous contribution to the brilliant military victory over the enemy. In addition to the officers examined, Bessarabian Bulgarians, hundreds of sergeants, privates and volunteers were born in the Bulgarian army, born in the Bessarabia geographic area.

Keywords: Bessarabian Bulgarians, officers, war, victory

В българската история има едно славно събитие, станало през 1885 г., което днес кара нас, потомците, да се гордеем с дедите ни – Отечествената сръбско-българска война от 1885 г. На 18 септември 1885 г. (всички дати в статията са в нов стил) българският народ

дръзна да се изправи срещу решенията на великите сили на Европа, като наруши клаузите на несправедливия Берлински договор от 1878 г. и извърши Съединение на двете части на разделената родина – Княжество България и Източна Румелия (Южна България). Съединението бе една безкръвна революция, която след два месеца се наложи да се защитава с потоци българска кръв от външен, „братски“ агресор – Сърбия.

Съединението на България е посрещнато враждебно от всички европейски държави. Турция обявява мобилизация и започва да трупа войски на българската граница. Три дни след обявяване на Съединението (21 септември 1885 г.) Русия изтегля от България всички свои офицери-инструктори (генерали и старши офицери), като оставя младата българска армия без старши и опитен команден кадър. В това действие на руския цар Александър III сръбската шовинистична върхушка правилно разчете, че ако нападне България, ще има руската подкрепа. Ако в Българската армия бяха останали като командири руските генерали и полковници, в никакъв случай Сърбия не би си и помислила да воюва с армия, командвана от руски висши командири.

България обявява мобилизация в деня на Съединението (18 септември 1885 г.) и насочва основната част от армията си срещу Турция, а на другата малко възможна граница за нападение – сръбската (според българското правителство и командване), са изпратени само три полка. Започват да текат напрегнати дни и седмици на изчакване – ще нападне ли Турция, или не.

На 14 ноември 1885 г. се случва нещо съвсем неочаквано за българския народ – войските на „братска“ Сърбия, ръководени от крал Милан, вероломно нападат България. Претенциите на краля и шовинистичните сръбска среди са, че със Съединението се нарушава статуквото на Балканите и че Сърбия трябва да получи компенсация от българските земи до река Искър – градовете Видин, Враца, София, Самоков, Кюстендил и др. В тези си действия Сърбия е поддържана пряко от Австро-Унгария и, разбира се, от вечната си покровителка Русия, както по-горе посочихме. Никой в Европа не се съмнява в победата на сръбската армия, още повече, че на българо-сръбската граница са само Първи Струмски, Трети Бдински и Пети Дунавски пехотен полк и няколко доброволчески отряда. Основната част от българската армия трябва да се прехвърли пеша от турската граница до сръбската – едно разстояние от около 250–300 км, докато от сръбската граница до София са само 80 км. Европейската преса представя българската войска като сбирщина от страхливи, неграмотни и тъпи хора.

И така, на 14 ноември 1885 г. започва Отечествената за българския народ Сръбско-българска война. Сръбската войска, навлязла в България, е с численост от 120 000 бойци и около 400 оръдия, разделени на две армии: основната – Нишавска армия, настъпва към София, а Тимошката армия навлиза в Северозападна България по посока на гр. Видин. Българското командване разполага с около 108 000 редовни войници и доброволци и с около 200 оръдия. В първите часове на войната са определени частите, които трябва да тръгнат от турската граница към сръбската, с обща численост 60 000 души, а дванадесет български дружини (18 000 бойци) остават на местата си срещу турците, тъй като е възможно и те да нападнат. Висшият команден състав на българската армия е от двама подполковници (Николаев и Любомски), двама майори (Груев и Гуджев), а останалите висши командни длъжности са капитани – министър на отбраната е капитан Константин Никифоров (1856–1891), началник-щаб на българската армия е капитан Рачо Петров (1861–1942), командващ артилерията е капитан Олимпий Панов, командващ кавалерията е капитан Георги Тодоров – последните двама са бесарабски българи.

Тези 60 000 български войници, които тръгват от турската граница за сръбската, показват невиждана физическа издръжливост. За две-три денонощия те извървяват пеша с пълно бойно снаряжение 250–300 км, като вървят без отдих ден и нощ по разкалните пътища, в условията на непрекъснат студен дъжд, който преминава в сняг и виелицы. За този поход на основната българска войска от турската до сръбската граница писателят и съвременник Симеон Радев пише: „Българите показаха всичката жилава енергия на своята раса. Издръжливостта им в маршовете възхищава и до днес военните историци. В тия походи българите надвиха природата“ (Rangelov, 1985, 163–164). А немският военен историк полковник Бленкнер добавя: „Българската армия извърши маршове, които се сравняват с най-значителните във военната история на всички времена“ (Istoria, 1971, 238).

В тези дни (14, 15 и 16 ноември 1885 г.), докато българската войска се предвижва на запад, Втори Струмски, Трети Бдински и Пети Дунавски пехотен полк и малобройните доброволчески отряди задържат с изключителен героизъм сръбската армия на подстъпите към София, на позициите при гр. Сливница, само на 20 км западно от българската столица. Тимошката армия достига до града-крепост Видин и го обсажда, прави няколко неуспешни шурма, но не успява да го превземе.

При гр. Сливница се разиграват тридневни (17, 18 и 19 ноември 1885 г.) епични сражения, като „прехвъркналата“, според стиха на поета Иван Вазов, българска армия разгромява по-многобройния враг и преминава в решително контранастъпление. Отстъпващата сръбска армия е разбита отново на 22 ноември 1885 г. при гр. Драгоман. Вече на територията на Сърбия се укрепват сръбските позиции при гр. Пирот, мобилизирани са и допълнително 20 000 сръбски войници за защита на града. При разигралите се двудневни сражения при гр. Пирот (26 и 27 ноември 1885 г.) сръбската Нишавска армия е напълно разгромена и пръсната на панически отстъпващи малки части. Тимошката армия след редица неуспешни сражения и невъзможността да превземе гр. Видин също се изтегля на сръбска територия, за да не бъде ударена в тил. Така за две седмици (от 14 до 27 ноември 1885 г.) с блестяща българска победа завършва Отечествена сръбско-българска война.

На европейските политици става ясно, че българите са достойни за своята държава и българският народ заслужава обединението си. Във войната няколко десетки хиляди българи остават незнани герои. Но има и знайни герои и командири. Техните имена са в многобройните книги и изследвания, посветени на тази война. Значителна част от висшите командири, спасители на България през сента на 1885 г., са бесарабски българи. Накратко ще си спомним техните подвизи със синовна признателност и почит, като разкажем най-важното за техните заслуги за спасението на България.

Майор Данаил Николаев (1852–1942), роден в Болград, командирът, който поведе войската на Източна Румелия срещу столицата гр. Пловдив, обгради резиденцията на турския генерал-губернатор Гаврил Кръстевич и го арестува (Nedev, 1993, 21–22). Негова е главната заслуга за безкръвното Съединение и затова българският княз Александър Батенберт го произвежда в чин подполковник. Подполковник Николаев е главнокомандващ на българската армия и след победата при Сливница, командва блестящо българското контранастъпление до края на войната, за които заслуги е произведен в гр. Пирот на 27 ноември 1885 г. в чин полковник (Dimitrov, 1985, 142). На 14 декември 1885 г. в София се провежда парад на победата, като начело на българските части е полк. Данаил Николаев. Тогава българският княз Александър Батенберт, който приема парада, извиква: „Господа, викайте „ура!“ за многозаслужилия за Отечеството полковник Николаев!“.

Майор Петър Груев (1855–1914), роден в с. Чемлекьой (Dimitrov, 1985, 84–85). По време на войната той е командир на Втори артилерийски полк, взема участие в ожесточените боеве при превземането на гр. Пирот и веднага след това е назначен за командир на Трета българска дивизия (Stefanov, 1995, 128).

Майор Аврам Гуджев (1851–1895) е роден в гр. Болград. Той е командир на българските части от Западния корпус в тридневните боеве при гр. Сливница (Rangelov, 1985, 16). Първите два дена са отбранителни, а на третия ден, 19 ноември 1885 г., българската войска преминава в решително контранастъпление по целия фронт на Сливнишката позиция (Nedev, 1993, 23).

Един от най-славните герои на войната е капитан Олимпий Панов (1852–1887), роден в гр. Тараклия (Dimitrov, 1985, 168). Той е командващ българската артилерия с изключителни заслуги за българските победи при Сливница, Драгоман, Пирот (Nedev, 1993, 24–25). По време на бойните действия, след настъплението на пехотата, по заповед на капитан Панов артилеристите запрятат оръдията в каруците и препускат в бойния ред на настъпващите пехотни части. След това те установяват бързо оръдията на новите позиции и откриват огън по противника, понякога даже стрелят в движение (Istoria, 1971, 413). Произведен в чин майор, Олимпий Панов заслужено е удостоен с честта да подпише от българска страна примирието в гр. Пирот на 3 декември 1885 г.

Капитан Георги Агура (1853–1915), роден в с. Чушмелии, е командир на Брезнишкия отряд, водил героични отбранителни боеве при градовете Брезник и Трън (Dimitrov, 1985,

12). При контранастъплението неговият отряд превзема гр. Цариброд (днес Димитровград, Сърбия) (Stefanov, 1995, 267).

Капитан Георги Дерманчев (1857–1927), роден в с. Ташбунар (Dimitrov, 1985, 90–91). При избухването на войната е началник-щаб на частите на Видинския гарнизон, командвал българските дружини при славните отбранителни боеве край градовете Белоградчик и Лом. Капитан Дерманчев осъществява и няколко внезапни атаки на обкръжилите гр. Видин сръбски войски.

Капитан Александър Кесяков (1858–1895) е роден в гр. Белгород Днестровский (Dimitrov, 1985, 119). Той е командир на Шести Търновски пехотен полк, участвал в победните боеве при гр. Драгоман и гр. Пирот (Stefanov, 1995, 178).

Един от прославените герои е и капитан Стефан Кисов (1850–1915), роден в гр. Болград, командир на Втори Струмски пехотен полк (Dimitrov, 1985, 120–121). Както споменахме, при сръбското нападение полкът на капитан Кисов е един от трите, които са на сръбската граница. С невероятна смелост и чутовен героизъм полкът на капитан Кисов посреща Нишавската армия, командвана от няколко генерали, и с упорити триденни боеве, нанасяйки тежки загуби на врага, методично отстъпва до указаната му Сливнишка отбранителна позиция. Кап. Стефан Кисов проваля плановете на сръбското командване, според които на втория ден от войната сръбските полкове трябва да маршируват в София (Rangelov, 1985, 178). При контранастъплението войниците от Струмския полк първи пробиват сръбската отбрана при гр. Пирот и влизат в града (Nedev, 1993, 42). Стефан Кисов е автор на книгата „Възпоменания и бележки от Сръбско-българската война от 1885 г.“, издадена в София през 1900 г.

Подполковник Стефан Любомски (1848–1902), роден в Кишинев (Dimitrov, 1985, 136). Той е командир на Ямболския полк, който последен се придвижва и пристига пред гр. Пирот на 25 ноември 1885 г. Сръбското командване е съсредоточило допълнителни свежи части в града с намерението да спре българското настъпление. Българското командване решава също да използва за атаката свежи сили и подполковник Любомски повежда две дружини (батальона) от полка в ожесточените двудневни боеве по улиците на Пирот, който е превзет (Stefanov, 1995, 151).

Капитан Георги Тодоров (1858–1934), роден в Болград (Dimitrov, 1985, 214–215). Войната го заварва като командир на българската кавалерия, наречена тогава „Летучий отряд“, който действа в Северозападна България и удържа победи над врага при гр. Кула, с. Арчар и с. Гайтаници (Nedev, 1993, 107–108). Със своите непрекъснати удари в Североизточна България „Летучият отряд“ на кап. Тодоров не позволява на Тимошката армия на ген. Лещанин да блокира и атакува гр. Видин (Stefanov, 1995, 192).

Капитан Георги Янков (1857–1920) е роден в гр. Болград (Dimitrov, 1985, 239). Той е комендант на Сливнишката отбранителна позиция, автор е на плановете за решителното българско контранастъпление, участва в боевете за превземането на гр. Пирот и е първият български комендант на града (Stefanov, 1995, 274).

Капитан Димитър Мететелов (1859–1932), роден в с. Камчик, е командир на Пета батарея от Първи артилерийски полк, с голям принос за българските победи през третия ден (19 ноември 1885 г.) на Сливнишката епопея, а също в битките при градовете Цариброд и Пирот (Stefanov, 1995, 275–276).

Във войната се проявяват и много младши офицери – бесарабски българи. Поручик (старши лейтенант) Иван Златанов (1857–1932) от Болград е командир на сотня, която нанася внезапен кавалерийски удар на сърбите при с. Арчар и ги обръща в бягство (Stefanov, 1995, 294). Поручик Атанас Назлъмов (1863–1935) е роден в Болград (Stefanov, 1995, 211). Той командва деснофланговата обходна колона при контранастъплението, започнало от Сливнишката позиция (Nedev, 1993, 83). Поручик Стефан Краев (1857–1916) е роден в гр. Болград, командир на дружина (батальон) от Първи Софийски пехотен полк, взел участие в боевете от гр. Сливница до гр. Пирот (Stefanov, 1995, 296). През 1894 г. Стефан Краев издава мемоарната книга „Възпоменания за участието на Първи Софийски полк в Сръбско-българската война от 1885 г.“.

И накрая ще разкажем за подпоручик (лейтенант) Георги Ангелов (1865–1885), роден в Болград, командир на 15-а рота от Пети Дунавски пехотен полк (Dimitrov, 1985, 14). Ко-

мандваната от него рота на 16 ноември 1885 г. при с. Печатинци, Трънско, заема кръгова отбрана, води цял ден бой срещу два сръбски полка. Вечерта почти всички бойци от неговата рота са убити, а подпоручик Ангелов е ранен на четири места. Сръбските офицери са респектирани от героя подпоручик Ангелов и го пренасят в болницата на гр. Трън. Тук той дочаква освобождаването на града от българските части, но почива от раните си на 26 ноември 1885 г. (Biografite, 1890, 53–55). Погребан е в гробището на гр. Трън.

С посочените персонално имена на 16 български офицери не се изчерпва участието на бесарабските българи в защитата на България през 1885 г. Списъкът е дълъг и може да се продължи с още подпоручици, унтер-офицери (сержанти), редници и доброволци, участници през 1885 г. в славните сражения за България. Например прославеният по-късно генерал-лейтенант Иван Колев е доброволец в Ученическият легион от 1885 г.

Най-млад от разгледаните офицери е загиналият 20-годишен подпоручик Ангелов, а най-възрастен е 37-годишният подполковник Любомски, като средната възраст на офицерите – бесарабски българи, е 29 години. След войната с орден „Св. Александър“ са наградени капитаните Агура, Дерманчев и Янков, а останалите 12 командири са наградени с различни степени на офицерския орден „За храброст“. Само загиналият подпоручик Ангелов, за съжаление, не е награден посмъртно с орден.

Как се развива животът на тези 15 офицери (без загиналия подпоручик Ангелов) – бесарабски българи? Най-трагична е съдбата на майор Панов, осъден от военен съд за участие в русофилския военен бунт в гр. Русе и разстрелян на 22 февруари 1887 г. (Karaivanov, 2007, 129). Заради русофилските си убеждения Груев, Гуджев и Янков емигрират през 1886 г. в Русия, като Янков се завръща в България през 1895 г. и продължава военната си служба. Майор Петър Груев служи в руската армия и достига до чин генерал-майор, а майор Аврам Гуджев също служи няколко години в руската армия, но остава на същия чин. От тези 15 офицери 8 достигат генералски чин: генерал-майор Петър Груев в руската армия и 7 стават български генерали: генерал-полковниците Данаил Николаев и Георги Тодоров; генерал-лейтенант Атанас Назлъмов, генерал-майорите Георги Агура, Димитър Мететелов, Стефан Любомски и Иван Златанов. До чин полковник в българската армия достигат: Стефан Кисов, Георги Дерманчев, Георги Янков и Стефан Краев, подполковник е Александър Кесяков и майори – Аврам Гуджев и Олимпий Панов.

От разгледаните 16 офицери 9 са родени в административния център на бесарабските българи гр. Болград: генерал-полковниците Данаил Николаев и Георги Тодоров, генерал-лейтенант Атанас Назлъмов, генерал-майор Иван Златанов, полковниците Стефан Кисов, Стефан Краев и Георги Янков, майор Аврам Гуджев и подпоручик Георги Ангелов, а останалите 7 офицери – в различни селища на Бесарабия. И още един показателен факт: от всички разгледани 16 офицери – бесарабски българи, 10 са възпитаници на първата българска Болградска гимназия „Св. св. Кирил и Методий“: генерал-полковниците Данаил Николаев и Георги Тодоров, генерал-лейтенант Атанас Назлъмов, генерал-майор Иван Златанов, полковниците Стефан Кисов, Стефан Краев, Георги Дерманчев и Георги Янков, майор Олимпий Панов и подпоручик Георги Ангелов.

В заключение бих казал, че от направения по-горе кратък преглед на бойните заслуги, които имат бесарабските българи-офицери за защитата и спасението на България през 1885 г., е видно, че техният принос е огромен и неоченим. Тези млади, смели и доблестни командири дават всичко от себе си за Отечеството на своите деди и без да са родени в България, я защитават и като свое Отечество. Независимо че те са руски поданици и в душите си са русофили, никой от тях не изпълнява заповедта на руския император Александър III да напусне редовете на българската армия. Никой от българското правителство, Министерството на войната (отбраната), Щаба на българската армия, никой от техните колеги-офицери, сержантите и войниците не се усъмни нито за секунда, че тези българи, родени в руска Бесарабия, при враждебната позиция на Русия спрямо България, могат да извършат предателство или дезертъорство. Никой тогава, въпреки силните славянски чувства, и не помисли да моли „братята“ сърби за примирие, да влиза в преговори със сръбското командване. Напротив, с цялото си същество офицери, сержанти и войници се сражават до пълния разгром на агресора. А подписа си под примирието полага доблестният капитан Олимпий Панов.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Biografiite, 1890. Biografiite na ubitite v Srabsko-balgarskata voyna 17 balgarski ofitseri. [Biographies of those killed in the Serbo-Bulgarian War 17 Bulgarian officers]. Bryuksel. 145 s. (In Bulgarian)
Биографиите, 1890. Биографиите на убитите в Сръбско-българската война 17 български офицери. Брюксел. 145 с.

Dimitrov, I. 1985. Saedinenieto 1885 – entsiklopedichen spravochnik [The compound 1885 - encyclopedic Reference]. Sofia, Darzhavno izdatelstvo „D-r Petar Beron“. 240 s. (In Bulgarian)

Димитров, И. 1985. Съединението 1885 – енциклопедичен справочник. София, Държавно издателство „Д-р Петър Берон“. 240 с.

Istoria, 1971. Istoria na Srabsko-balgarskata voyna – 1885 g. [History of the Serbian-Bulgarian War]. Sofia. 492 s. (In Bulgarian)

История, 1971. История на Сръбско-българската война – 1885 г. София. 492 с.

Karaivanov, N. B. 2007. Bolgradskata gimnazia. Sbornik statii [Bolgrad High School. Collection of articles]. Odesa. 137 s. (In Bulgarian)

Караиванов, Н. Б. 2007. Болградската гимназия. Сборник статии. Одеса. 137 с.

Nedev, Sv. 1993. Komandvaneto na balgarskata voyska prez voynite za natsionalno obedinienie 1885, 1912, 1913, 1915–1918 [Command of the Bulgarian Army during the wars for national unification]. Sofia. 203 s. (In Bulgarian)

Недев, Св. 1993. Командването на българската войска през войните за национално обединение 1885, 1912, 1913, 1915–1918. София. 203 с.

Rangelov, L. 1985. Hrabri idat tvoyte kapitani [Valiant coming your captains]. Sofia. 216 s. (In Bulgarian)

Рангелов, Л. 1985. Храбри идат твоите капитани. София. 216 с.

Stefanov, St. 1995. Pred oltara na Otechestvoto. *Imena ot panteona na bezimenite besarabski balgari, vidni voyskovodtsi, zhertvali zhitvota si za mayka Bulgaria* [Before the altar of the Fatherland]. Sofia. 304 s. (In Bulgarian)

Стефанов, Ст. 1995. Пред олтара на Отечеството. *Имена от пантеона на безимените бесарабски българи, видни войсководители, жертвали живота си за майка България*. София. 304 с.

Дата на подаване на статията в редакцията – 10.02.2019 г.